

TABELLA PLUMBEA TRAGURIENSIS

God. 1869 na nekom brežuljku u blizini Trogira nađoše u zemlji olovnu ploču, veličine oko 125×95 mm, na obje strane napisanu. Sada se nalazi u Arheološkom muzeju u Zagrebu.

Ta je ploča odmah pobudila velik interes kod naučnih krugova, tako da je već onda kazao G. B. de Rossi, da je „monumento per più capi curioso e forse unico nel suo genere“. Ipak taj kulturno-historijski spomenik, makar bio važan za paleografa, arheologa, lingvistu, folkloristu i teologa, nije dovoljno naučno iskorišćen zbog slabo pročitanoog teksta¹. To je shvatljivo, jer je ploča za strance bila teško pristupačna, a u nas nije bilo paleografa koji bi se za nju zanimali.

Poslije više decenija, kad je ta ploča gotovo i zaboravljena, pokušao sam da je paleografski pregledam i pročitam. A bio je i periculum in mora, jer je i našu ploču snašla sudbina svih olovnih muzealnih predmeta, da zbog oksidacije propadaju. Tako, dok je prednja strana naše ploče još nekako sačuvana i čitljiva, druga je gotovo potpuno propala. Zato sa samim originalom, osim donekle na prednjoj strani, teško bi bio išta učinio. Ali uz pomoć fotografija te ploče, koje su izrađene negdje 90^{tih} godina prošloga stoljeća, dok je ploča bila u boljem stanju, ipak sam mogao da odredim pravi tekst jedne i druge strane². Postoje još i slike Ljubića³ i Momnsena⁴, s kojima se nisam mogao da poslužim, jer su crteži a ne fotografije. Takve slike za nauku ne samo da nisu od koristi nego su i štetne, jer su nepouzdanane, a često i pogrešne; što je shvatljivo, jer pri crtežu uvelike igra ulogu ono što crtač vidi i kako čita, a ne faktično stanje.

Pukotine gornjega sloja olova na originalu, a još većma na fotografiji, uvelike smetaju čitanje, te sam zato morao da veliku pažnju posvetim najuspješnijem sretstvu moderne paleografije, *ductus*-u.

¹ G. B. De Rossi, Š. Ljubić i K. Zangemeister čitali su ploču dvaput a dr. Detlefsen, R. Predelli i dr. J. Brunšmid jedanput. Up. *Viestnik nar. zem. muzeja* u Zagrebu 1870, str. 146–151; *Rad Jug. Akademije*, knj. XXXV, Zagreb 1876, str. 70–73 (dodatak); *Corpus Inscriptionum Latinarum* III, p. 961; dr. P. Skok, *Pojave vulgarnolatinskoga jezika*, Zagreb 1915, str. 99–100.

² Ploču i fotografije dao mi je na uporabu univ. prof. Dr. V. Hoffiller, direktor muzeja, na čemu mu hvala.

³ *Viestnik*, n. mj. tab. I. i II; *Rad*, n. mj. str. 60–61.

⁴ *CIL*, n. mj. Da su jedne i druge slike u mnogome krive i pogrešne, vidi se, ako se usporede s našim slikama.

U prvom stupcu donosim ono što se još čita na originalu i fotografiji, a u drugom kako bi tekst morao glasiti.⁵⁾ Slova koja se u originalu još razabiru, štampana su običnim tiskom a ona iz fotografija kursivno; okruglim zagradama riješio sam kra-
tice, a uglatim moje nadopune; a napokon sam postavio i interpunkcije.

a. Prednja strana:

1	† ent ⁶	
	†† In nom̄ dn̄i ⁷ Ieso ⁸ crj	In nom(ine) d(omi)ni Jeso Cri[s]-
	† tI den ontjo tjbI In mon	ti ⁹ denontio ¹⁰ tibi inmon-
	dissime spirete tarta	dissime ¹¹ spirete ¹² tarta-
5	ruce quem angelus gabrjel	ruce, ¹³ quem angelus Gabriel
	de ca tenis igneis religa ¹⁶	de catenis ¹⁴ igneis ¹⁵ religa[vit],
	qui habet decemilia ¹⁷ barbar	qui habet dece(m) milia barbar ¹⁸ ,
	post resurrectjone uinist.	post resurrectione ¹⁹ uinist[i] ²⁰
	Ingaljlea Ibi te ordinauit	in Galilea, ibi te ordinauit, [ut] ²¹
10	siluestrja loca collemontja op	siluestria loca, collemontia ²² op-

⁵ U opaskama ću navesti i čitanja u mojoj op. 1 navedenih auktora; onih koji su dvaput čitali, prvo čitanje označiću sa α a drugo sa β .

⁶ Što je u ovom retku bilo napisano i da li pripada i ovaj redak našem tekstu, ne dade se odrediti. Danas se može još konstatirati jedino *ent*. Ljubić α čita: *qui te portent*, β pak: *quis te portent*; Predelli: *ivi te portent*; ostali naprosto ispuštaju.

⁷ Po originalu bilo bi *dn̄i*, tako da bi prvo *i* bilo dugo. To pak ne može da bude, jer naš pisar rabi *i*-dugo samo na početku i svršetku riječi a u sredini nikada. Ta duga crtica svakako je suvišna; a da li potječe od samoga pisara ili je pukotina olova, to ne mogu odrediti. Vjerojatno je pukotina kao što je stalno pukotina ona kosa crtica koja od *d* ide prema gore. Ljubić α čita: *domini ihieso* ali *h* nema. Doduše zadnje dvije crtice od *dn̄i* nekako izgledaju kao *h*, ali u originalu jasno se vidi da je spojna crtica između njih pukotina olova; k tomu nije ni *ductus* od *h* — up. *h* u r. 7, 11 i 2b.

⁸ Jasan je *ductus* od *o* a ne onaj od *u*; k tomu i ligatura tog slova sa *s* ne može da bude. Zato su pogrešno čitali Detlefsen i De Rossi α i β : *Jesu*.

⁹ Jasno stoji *cri* na kraju 2 retka i *ti* na početku 3-ga. Nema *s* koje je bilo u 2 retku poslije *cri* a ne u 3 prije *ti*. I to zato, jer pisar re-

dovito pravi ligaturu *s + t* — up. r. 8, 11 te 3 i 5b —; da je i ovdje *s* ispred *t*, vidio bi se trag spojnice od *s* poviše *t*, a te nema.

¹⁰ Mjesto *denuntio*.

¹¹ Mjesto *immundissime*. De Rossi α ima: *immundissime*.

¹² Mjesto *spiritus*. De Rossi α čita: *spirite*.

¹³ Mjesto *tartarice*; tako su pogrešno čitali Detlefsen i De Rossi α .

¹⁴ *de catenis* mjesto samo *catenis*.

¹⁵ Detlefsen: *itrieis* a de Rossi α ima: *(a)ureis*.

¹⁶ *I* izgleda kao da je *b*; ali suvišni potezi su jasne pukotine olova, a *ductus* ne može da bude od *b*. Zadnje što se vidi to je *a*, a ostalo je otpalo.

¹⁷ Nad *m* je crtica, znak kraćenja.

¹⁸ Znači zli duh. Tako $\beta\acute{\alpha}\rho\beta\alpha\rho\ \delta\varphi\iota\iota\delta\eta$ = spiritus serpentiformis — up. *CIL*, l. c. Slična su imena $\beta\alpha\rho\beta\eta\lambda$, $\beta\alpha\lambda\beta\eta\lambda$, $\beta\alpha\rho\beta\eta\rho\omega$, $\beta\alpha\rho\beta\eta\lambda\omega$ — up. *Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens*, B. I. 6. Lieferung, Berlin und Leipzig 1928, kol. 910.

¹⁹ *post* sa formom ablativnom mjesto akuzativne. Up. C. H. Grandgent, *Introduzione allo studio del Latino volgare*, trad. ital., Milano 1914, str. 63.

²⁰ Klas. *venisti*.

²¹ Detlefsen, De Rossi β , Zangemeister α i Ljubić β čitaju *in*; ali radi onoga *opteneres* mora stati *ut*.

²² De Rossi α ima *collemontaes*, a Zangemeister α , β i Brunšmid imaju *collamantia*.

	<i>ut ne hominebus . . .</i> ²³	<i>ut ne hominebus . . .</i> ²⁴ ore
	teneres aut tu nedemum ore ²⁷	teneres ²⁵ , aut tu ne demum ²⁶
	† grandene nuoceres ³⁰ uede ergo	grandene ²⁸ nuoceres. ²⁹ Uede ergo, ³¹
	Inmondissime spirete tartaruce	inmondissime spirete tartaruce, ³²
15	ut ubiconqua nomen dñi audiue- res uel scriptura cognoueres non +	ut ubiconqua ³³ nomen d(omi)ni audiue- res ³⁴ uel scriptura cognoueres, ³⁵ non

b. Stražnja strana.

1	<i>ubi nelles n.cere</i>	ubi ³⁶ uelles ³⁷ n[o]cere;
	. nte habes nis fluuio	[a]nte, ³⁸ habes ³⁹ [Jorda]nis ⁴⁰ fluuio ⁴¹),

²³ Ovaj poluredak umetnut je između r. 10 i 12, jer r. 10 svršava na *op* a r. 12 počinje sa *teneres* i čine jednu riječ *opteneres* (= *optineres*); da je nadodan vidi se po tomu, što je poluredak i sitnija su slova. Osim *ut ne hominebus* (= *hominibus*) ostalo je sasama nečitljivo. Ne može se ni rekonstruirati, jer kako je umetnuto između dva retka, a nije prostora, to su, osobito riječi na kraju, kao ona *ore*, iz tog poluretkada došle u slijedeći redak. Svakako i bez rekonstruiranja smisao teksta ostaje, samo se ovaj poluredak mora umetnuti poslije *opteneres* u r. 12 kako sam i označio.

²⁴ Zangemeister β : *uti ne hominebus*; De Rossi α : *ut ne hominibus ita noceres*; Ljubić α : *ut ne hominibus ruridi ore*; Predelli i Ljubić β : *ut ne hominebus raro*; Zangemeister α : *uti ne hominebus nob(ili) re(bus)*.

²⁵ Mjesto *optineres*. De Rossi α ima: *teneres*; Ljubić α : *op - te teneres*; Predelli i Zangemeister α i β : *opteneris*.

²⁶ Detlefsen, De Rossi α i β , Predelli imaju: *aut tunc demum*; Zangemeister β : *aut nun(c d)emum*, Zangemeister α : *aut tunc demum*; Brunšmid: *aut tun(c d)emum*.

²⁷ Vidi se *ore*, ali se u vezu s tekstom ne može dovesti; to je dočetak neke riječi iz umetnutog retka 11.

²⁸ Klas. *grandine*

²⁹ Klas. *noceres*

³⁰ *Nuoceres* je kamen o koga su se spotakli svi čitatelji; ta je riječ priječila razumijevanje cjelokupnog teksta ploče. Tako Detlefsen, De Rossi α i β , Zangemeister α te Predelli čitaju: *invocares*; Ljubić α i β : *invoceres*; Zangemeister β ima: *invoc(er)ris*. Ako se gleda na fotografiju, zbiljaba bi se čitalo na prvi pogled *inuoceres*; ali ako se dobro pogleda original, može se sa stalnošću

utvrditi da nema onog početnog *i* nego da je to pukotina olova; također ne može da to bude i ako se uporedi sa drugim *i*-longa u tekstu.

³¹ Klas. *vide ergo*. Detlefsen čita: *vel eis gi*; De Rossi α : *vide igitur*; Predelli: *vele ergo*; Ljubić α : *vel eris go*; Zangemeister α *uet erg(o)*; Zangemeister β i Brunšmid: *ve(de) erg(o)*.

³² Up. gore op. 11–13.

³³ Mjesto *ubicumque*. Detlefsen ima: *ubicumqua* a De Rossi α : *ubicumquae*.

³⁴ Mjesto *audiueris*, kako su pogrešno čitali De Rossi α , Predelli, Zangemeister α , β i Brunšmid.

³⁵ Klas. *cognoueris*.

³⁶ Prednja strana svršava s *non* a ova počinje sa *ubi*. Tekst niti je prekinut niti što fati, te je suvišan svaki dopunjak, kao onaj De Rossi-a β : *eas*, Brunšmida: *sis*, ili postavljati crtice kao što ima Predelli. Od ploče tu je otpalo vrlo malo, kako pokazuju slijedeći reci u kojima fali samo početno slovo i ništa više; sam tekst jasno svjedoči da je ploča izgubila vrlo malo od prvotnog oblika, i da nije bila pravokutnik.

³⁷ Zangemeister α i β : *uellis*; isto i Brunšmid.

³⁸ Po onomu što u r. 1 fali samo prvi potez od slova *u* kod riječi *ubi* i ništa drugo, i ovdje može da fali samo jedno slovo ispred *nte*. To slovo može da bude *a* ili *i*, no smisao traži samo *a* za *ante*. Detlefsen, De Rossi α i β i Ljubić α imaju *inde*; De Rossi β : *(sed) inde*; Zangemeister α , β : *(ina)nte*, Ljubić β *in*.

³⁹ Detlefsen, De Rossi β , Zangemeister α , β imaju *habias*; De Rossi α : *habeas*; Predelli, Ljubić α , β : *habeis*.

⁴⁰ Na fotografiji vidi se jedino *nis* a na originalu ništa; ali jer svi imaju *Jordanis* i ja sam tako dopunio.

⁴¹ Ablativna forma mjesto akuzativne.

Sl. 1. Tabella plumbea Traguriensis, prednja i stražnja strana.
Po fotografiji iz početka devedesetih godina 19 vijeka. (Nar. vel.)

Tabella plumbea Traguriensis

Sl. 2. Tabella plumbea Traguriensis, prednja i stražnja strana.
Današnje stanje. (Nar. vel.)

.uem trans.re n.. potuistj	[q]uem transire ⁴² n[on] potuisti;
.equesitus qu.r.ransire non	[r]equesitus ⁴³ qu[a]r[e t]ransire non
5 ..tuistj dixistj quia Ibi ign..	[po]tuisti, dixisti, quia ibi ign[is]
.ra.ea ignefera corret et ubi	[a]ra[n]jea ⁴⁴ ignefera corret; ⁴⁵ et ubi-
conqua semper tjb. ignis ar.nea	conqua ⁴⁶ semper tib[i] ignis ar[a]nea ⁴⁷
.gnefera c..rat denontjo tjb i	[i]gnefera c[or]rat, ⁴⁸ denontio tibi
..r dominomeum caue te + + +	[pe]r domino ⁴⁹ meum. Caue te!

Prijevod teksta glasio bi: U ime Gospodina Isusa Krista, najnečistiji pakleni duše, kojega je anđeo Gabriel svezao ognjenim lancima, koji — pakleni duh — ima 10.000 duhova, te kad si poslije Uskrsnuća došao u Galileju, ondje ti je naredio — Isus — da se nastaniš u šumovitim krajevima, brdima i gorama, naređujem ti da ljudima ne škodiš niti pak krupom. Gledaj dakle najnečistiji pakleni duše, da gdje god čuješ ime Gospodnje ili ugledaš zapis, da ne škodiš gdje bi htio. Imaš pred sobom rijeku Jordan, koju nisi mogao prijeći; upitan, zašto nisi mogao prijeći, kazao si, jer da ondje teče vatra, paučina ognjena. Neka ti vatra, paučina ognjena svuda teče, naređujem ti u ime Gospodina mojega! Čuvaj se!

Po tekstu jasno je da naša ploča spada među t. zv. *tabellae defixionum* ili zapise od uroka. Takvih magičnih pločica našasto je mnogo iz grčkog i rimskog poganskog vremena, ali iz onog kršćanskog nije, i ovo bi bio jedini slučaj. Pločice su obično bile nepravilnog oblika i olovne, jer se olovu pripisivala velika magična moć; zamatale su se u svitak ili prelamale. Probušili bi ih i pričvrstili sa jednim ili sa dva bronzana čavla, te stavljali u grobove ili druga mjesta posvećena bogovima, kao u bunare, vode, rijeke, zemlju i t. d. Svrha im je bila da se buduća šteta za-prijeći ili osveti ako je bila već učinjena, i to tako, da se onoga, kojemu je taj urok bio namijenjen, onesposobi za svaku kretnju ili rad. Dotičnoga predaje se bo-žanstvu sa izrazima *mandare, commendare, dare, deferre, denuntiare, indicare, tra-dere* i slično, da ga ono onesposobi (*aducas, cogas, detenas, occidas* i t. d. ⁵⁰)

⁴² Ljubić α : *transirre* a β *transiere*; Zangemeister α : *transnare* a β : *transirre*; Predelli: *transisse*.

⁴³ Mjesto *requisitus*.

⁴⁴ *aranea* prema onomu kako se poslije u r. 7 naziva. Dettelsen: *araneiq*; De Rossi: α . . . *nea*; Zangemeister α, β i Brunšmid: *a ganea*.

⁴⁵ Mjesto *currit* kako pogrešno ima De Rossi α ; Predelli: *correret*.

⁴⁶ Up. op. 33.

⁴⁷ Dettelsen ima: . . *ne tu*; De Rossi α : . . *neu*; Zangemeister i Brunšmid kao u op. 44.

⁴⁸ Mjesto *currat*. Dettelsen i De Rossi α imaju: *contra factas ac*; De Rossi β : *ne contrafacias ac*; Ljubić α : *ign que faceris ac*; Predelli: *ignifere . . sis ac*; Zangemeister α : (*i*)*gnifera c(u)rsat*, a β : *ignifera c(o)rsat*.

⁴⁹ Up. op. 41.

⁵⁰ O svemu ovomu up. Daremberg-Saglio, *Dictionnaire des Antiquités*, Paris, T. I—VI, pod riječima *Tabella, devotio, clavus, magia* i *maleficium*. Svravnj također Brunšmidov članak u *Vjesniku hrvat. arheol. društva*, N. S. sv. XIV. Zagreb 1919, str. 178—185.

Sve ove oznake ima i naša ploča. Ona je olovna, na dva mjesta probušena ali su čavli ispali. Samo što nije određena kao urok osobi nego đavlu (inmondissime spirete tartaruce) i predaje ga (*denontio*) Kristu, da on tog zlog duha učini nepokretnim (*Et ubiconqua semper tibi ignis, aranea ignifera corrat*), da ne može škoditi krupom (*grandene nuoceres*) ili sličnim. Dakle u sastavu i u izrazima ima sve oznake *tabellae defixionum*, sa velikim plusom što nije poganska nego kršćanska, te je zato i unicum svoje vrsti. Sadržaj je uzet iz Biblije i biblijskih apokrifa.

Ploča je i paleografski važna, jer je jedan od rijetkih na Zapadu nađenih primjeraka latinske rimske kurzivne minuskule. Na našoj ploči rimska kursivna minuskula već je potpuno razvijena; tipa kakav ona poprima istom u VI st. posl. Kr. Zato je *terminus ante quem non* naše ploče VI st., a onaj *post quem non* ne može se odrediti, jer bi paleografski mogla da bude i iz VII ili VIII st. Ali zbog sadržaja vjerojatno je iz VI st.

Slova su sva kursivna, osim što rabi uncijalno *e* uvijek kad ono nije u ligaturi.

Od kratica imamo triput kontrakciju: *dnī* (= domini) dvaput i jedanput *decēmīlia* (= decem milia); suspenziju pak samo jednom: *nom* (= nomine).

Znak kraćenja je vodoravna crtica.

Ligature su pravilne i već označene u prvomu stupcu teksta; jer ako su slova u originalu o sebi tad su tako i štampana, a ako nisu, nego su ligature, onda su skupa i štampana. Pisar spaja *a* sa *n, r, s i u*; *o* sa *m, n i r*; *e* sa *c, d, m, n, r, s i t*; *b* sa *e*; *c* sa *r i t*; *f* sa *e*; *g* sa *n i r*; *l* sa *i i e*; *r* sa *a, e, i i r*; *s* sa *t i o*.

Slika 1 prikazuje stanje pločice kakvo je ono bilo početkom devedesetih godina prošloga vijeka, po fotografskoj snimci koja je bila učinjena u ono vrijeme, a slika 2 prikazuje današnje stanje.

ZUSAMMENFASSUNG

Die im Jahre 1869 bei Grabungsarbeiten auf einem Hügel bei Trogir gefundene auf beiden Seiten mit kursiven Lettern beschriebene Bleiplatte hat gleich nach ihrer Entdeckung gebührende Beachtung gefunden. Der damalige Direktor des Zagreber Nationalmuseums S. Ljubić liess sofort gute Photographien herstellen, die er an Detlefsen, De Rossi und Mommsen sandte. Detlefsens Lesung erschien zuerst mit Bemerkungen Ljubić' und De Rossis im „Viestnik“ des Museums von 1870, wo auch eine Zeichnung beider Seiten auf den Tafeln I und II beigegeben ist. Bald darauf erschien auch ihre Veröffentlichung im CIL III S. 961 mit Korrekturen Mommsens und Zangemeisters im Text und auf der beigefügten Abbildung. Seitdem wurde der Text mehrfach besprochen, doch war die Lesung des Textes nicht zufriedenstellend. Der obige Artikel behandelt das Denkmal neuerdings vom palaeographischen Standpunkte aus. Es ist gelungen einige Stellen besser zu lesen und dadurch den Text

einfacher und verständlicher zu machen. Eine Neubehandlung des Denkmals war auch deswegen nötig, weil es dem Schicksale aller Bleisachen in unseren Museen nicht entgangen ist. Es liegt nun seit 65 Jahren im Archäologischen Museum zu Zagreb und während dieser Zeit hat die Oberfläche beider Seiten durch Oxydation gelitten. Während die Vorderseite noch leidlich erhalten ist, ist die schon früher schlecht erhalten gewesene Rückseite heute fast unleserlich geworden. In der obigen Transkription gibt die linke Spalte den Text wieder, wie er nach dem Originale und einer vor mehr als vierzig Jahren aufgenommenen Photographie festgestellt werden konnte. Die auf der Photographie noch lesbaren, von dem Originale aber seither verschwundenen Buchstaben sind kursiv gedruckt. Dem Artikel sind zwei ganzseitige Abbildungen beigefügt: die erste wiederholt eine photographische Aufnahme beider Seiten aus dem Anfange der neunziger Jahre des vorigen Jahrhunderts, die zweite zeigt den heutigen Zustand.

ZAGREB

MIHO BARADA